

ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ ЛЮДЬМИ

מצוות בין אדם לחברו

צדקה ומעשר כספים

ЦДАКА

1. ТрактаТ *Бава батра*, 10а

Учили в *барайте*: «Раби Меир говорил: твой оппонент может возразить тебе, сказав: «Если ваш Бог так любит бедняков, то почему же Он их не обеспечивает?» Скажи ему: «Чтобы благодаря им мы избавились от кар Геинома» (в награду за то, что мы сами будем обеспечивать их всем необходимым). И такой же вопрос задавал злодей Турнус-Руфус раби Акиве: «Если ваш Бог так любит бедняков, то почему же Он их не обеспечивает?» Ответил ему: «Чтобы благодаря им мы избавились от кар Геинома».

1. מס' בנא בתרא י', ע"א

תניא היה רבי מאיר אומר יש לו לבעל הדין להשיבך ולומר לך אם אלהיכם אוהב עניים הוא מפני מה אינו מפרנסן אמור לו כדי שניצול אנו בהן מדינה של גיהנם וזו שאלה שאל טורנוסרופוס הרשע את ר"ע אם אלהיכם אוהב עניים הוא מפני מה אינו מפרנסם א"ל כדי שניצול אנו בהן מדינה של גיהנם.

היכן כתובה מצוות צדקה בתורה? התשובה היא די מפתיעה: בפרשת השמיטה!

2. Дварим 15:1-11

1. К концу семи лет установи "отпущение". 2. И вот в чем заключается отпущение: чтобы каждый заимодавец, давший в долг своему ближнему, "отвел руку" и не взыскивал со своего ближнего и своего брата, когда объявлено отпущение от Бога. 3. Ты еще можешь взыскивать с чужеземца, но если [это долг] твоего брата – прости ему. 4. Но у тебя не должно быть нищего, ибо Бог благословит тебя в стране, которую дает тебе в удел Господь, Бог твой, чтобы ты овладел ею. 5. Только если, слушая, будешь слушать Господа, Бога твоего, и стараться исполнять все эти заповеди, которые Я тебе сегодня заповедую; 6. То Господь, Бог твой благословит тебя, как Он говорил тебе, и будешь одалживать многим племенам, а сам не будешь брать взаймы, и ты будешь властвовать над многими народами, а они не будут властвовать над тобой. 7. Если у тебя будет нищий, один из твоих братьев, где-нибудь в твоих воротах, в твоей стране, которую Господь, твой Бог, отдает тебе, то не ожесточай свое сердце и не сжимай свою руку перед твоим нищим братом, 8. Но ты должен открыть, раскрой для него свою руку и, давая, давай ему в долг по мере его нужды [то], чего ему будет недоставать. 9. Остерегайся, чтобы в твоём сердце не было злого умысла: мол, приближается седьмой год, год отпущения

2. דברים פט"ו, א-יא

מקץ שבע שנים תעשה שמיטה: וזה דבר השמיטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמיטה ליקוק: את הנכרי תגש ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך: אפס כי לא יהיה בך אביון כי ברך יברכך יקוק בארץ אשר יקוק אלהיך נתן לך נחלה לרשתה: רק אם שמוע תשמע בקול יקוק אלהיך לשמר לעשות את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום: כי יקוק אלהיך ברכך כאשר דבר לך והעבטת גוים רבים ואתה לא תעבט ומשלת בגוים רבים ובך לא ימשלו: כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך בארץ אשר יקוק אלהיך נתן לך לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחריך האביון: כי פתח תפתח את ידך לו והעבטת תעביטנו די מחסרו אשר יחסר לו: השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמיטה ורעה עינך באחריך האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל יקוק והיה בך חטא: נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך יקוק אלהיך בכל מעשך ובכל משלח ידך: כי לא יחדל אביון מקרב הארץ על כן אנכי מצוך לאמר פתח תפתח את ידך לאחריך לעניך ולאבינך בארץ: ס

ния, и ты недобро посмотришь на твоего нищего брата, и не дашь ему [взаймы]; он же возопит о тебе к Богу, и на тебе будет грех. 10. Но ты должен дать, дай ему, и да не будет тебе досадно, когда дашь ему, ибо за это Господь, Бог твой, благословит тебя во всех твоих делах и во всяком твоём начинании. 11. Ибо не переведутся нищие на земле, поэтому я тебе заповедую, говоря: раскрывай свою руку твоему брату, твоему бедняку и твоему нищему в твоей стране.

• יש כאן ערוב פרשיות: שמיטת כספים וצדקה (לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך וכו'), כי פתח תפתח את ידך לו והעבט תעביטנו די מחסרו). מה משותף למצוות אלו?

3. Шаарей תישוה 3, 36

«Но ты должен дать, дай ему, и да не будет тебе досадно, когда дашь ему» (Дварим 15:10). Здесь нам заповедано устранить из своей души жадность и стать щедрыми, ведь об этом сказано (Мишлей 22:9): «Щедрый будет благословен». И недостаточно просто давать, но необходимо возрастить в своих душах качество щедрости. Поэтому Тора наставляет: «И да не будет тебе досадно, когда дашь ему».

«Не ожесточай свое сердце и не сжимай свою руку» (Дварим 15:7). Нам заповедано устранить из наших душ жестокость и возрастить в них благодатные ростки – это милосердие и подлинное добро, как написано (там же 28:9): «И иди по Его путям» (т.е. постарайся следовать Творцу, проявляющему подлинное милосердие к Своим творениям). А поскольку «не сжимать свою руку» и проявлять милость к бедному можно только в том случае, если человек милосерден, ведь написано (Мишлей 22:9): «Чувства нечестивых жестоки» – поэтому-то сказано: «Не ожесточай свое сердце». А наказание за жестокосердие суровое и горькое, как это будет, с Б-жьей помощью, разъяснено в главе о жестокости. Наши благословенной памяти мудрецы говорили (Шабат 151б): «И Он проявит к тебе милосердие и смилуется над тобой, и умножит тебя» (Дварим 13:18) – к каждому, кто проявляет милосердие по отношению к другим людям, проявляют милосердие с Небес. Но всякого, кто не жалеет других, не пожалеют с Небес».

3. שערי תשובה השער השלישי אות לו

נתן תתן לו ולא - ירע ללבבך בתתך לו (דברים טו, ז). הוזהרנו בזה, להרחיק מנפשנו צרות - העין ולהיותנו טובי - עין, פענן שנאמר (משלי כב, ט) טוב - עין הוא יברך. ולא די במתנת - היד, עד אשר נטע בנפשותינו מדת הנדיבות. על כן הזהיר ואמר ולא - ירע ללבבך אחר שאמר נתן תתן לו:

לא תאמץ את - ללבבך ולא תקפוז את - ידך (דברים טו, ז). הוזהרנו להסיר מנפשנו מדת האכזריות, ולנטוע בה נטעי נעמנים הם הרחמים והחסדים הנאמנים, כמו שכתוב (שם כח, ט) והלכת בדרךיו. ובעבור פי מן האפשר שלא יקפוז את ידו ויחון את העני ולא מדרך רחמנות, פענן שנאמר (משלי יב, ז) ורחמי רשעים אכזרי, על כן כתוב, לא תאמץ את - ללבבך. ועל האכזריות רע ומה, כאשר יתבאר בשער האכזריות בעזרת האל. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (שבת קנא, ב), (דברים יג, יח) ונתן - לך רחמים ורחמך והרפך, כל המרחם על הבריות, מרחמים עליו מן השמים. וכל שאינו מרחם על הבריות, אין מרחמים עליו מן השמים:

• בקטע שלפנינו, התורה עוסקת בשבח מידת הנדיבות ובגנות צרות עין. על רקע זה מובן איסור להמנע מלהלוות סמוך לשנת השמיטה. אמנם כל המנעות מלעזור לנזקקים היא פרי של צרות עין המגונה.

4. Шаарей תישוה 3, 67

К предостережениям Торы, связанным со «сжиманием руки» и отказом от выполнения доброго дела, относится: «И не сжимай свою руку перед твоим нищим братом. ...Остерегайся, чтобы в твоём сердце не было злого умысла: мол, приближается седьмой год, год отпущения, и ты недобро посмотришь на твоего нищего брата, и не дашь ему

4. שערי תשובה השער השלישי, סז

מן האזהרות התלויות בקפיצת יד והמנע מן המעשה. ולא תקפץ את - ידך מאחריך האביון וגו', השמר לך פן - יהיה דבר עם - ללבבך בליעל לאמר קרבה שנת - השבע שנת השמטה ורעה עינך באחריך האביון ולא תתן לו (דברים טו, ז - ט). למדנו מזה, כי הנמנע מלהלוות לעני עובר בשני לאוין שהם, השמר, פן.

взаимы» (*Дварим 15:7-9*). Отсюда учим, что уклоняющийся от того, что бы дать взаимы бедняку, преступает два запрета Торы, выраженных словами *פן השמר* («остерегайся, чтобы...»). Ведь, если даже при приближении седьмого года Тора предостерегает нас, чтобы мы не уклонялись от предоставления ссуды из опасения, что в седьмой год долг аннулируется, то в обычное время, когда данные взаимы деньги не пропадут, грех того, кто «сжимает свою руку», не давая взаимы, возрастает. Подчеркивая серьезность этого греха, Тора называет мысль того, кто уклоняется от предоставления ссуды, «злым умыслом». И сказали наши наставники, благословенна память о них (*Ктубот 68а*): «Всякий, кто прячет свои глаза, чтобы не дать деньги на благотворительность, как будто поклоняется идолам». Ведь здесь написано: «...чтобы в твоём сердце не было злого умысла (*בליעל*)» и там (где речь идет об идолопоклонстве) написано (*Дварим 13:14*): «Выступили злоумышленники (*בני בליעל*) из среды твоей». И еще сказали наши благословенной памяти наставники, что скупой называется «злодеем». Ведь написано (*Шмуэль 1, 25:25*): «Этот злой человек (*איש הבליעל*) Навал», потому что он был скуп, и он сказал слугам Давида (там же *25:11*): «Неужели я возьму мой хлеб и мою воду и скот, который я зарезал..., и отдам людям, о которых не знаю, откуда они?!» И сказали наши наставники, благословенна память о них: «Дающий взаимы бедняку даже более велик, чем просто дающий на благотворительность».

ואם לעת אשר קרבה שנת השבע הזהרנו שלא נחדל מלהלוות מיראת דבר - השמטה, אף כי בזמן שלא יפסיד חובו, כי יגדל חטא הקופץ ידו מלהלוות. ועל גדל העון, קרא הכתוב מחשבת צר - העין מלהלוות, דבר - בליעל. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (כתובות סח, א) כל המעלים עיניו מן הצדקה, כאלו עובד עבודה - זרה. פתיב פאן, פן - יהיה דבר עם - לבבך בליעל, ושם פתיב (דברים יג, יד) יצאו אנשים בני - בליעל מקרבך, ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (ילקוט שמואל כח, קלד) כי נקרא צר - העין, בליעל. וכן פתוב (ש"א כה, כה) אל - איש הבליעל הזה על - נבל. על שהיה צר - עין, שאמר לעבדי דוד (שם כח, יא) ולקחתי את - לחמי ואת - מימי ואת טבתתי. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (שבת סג, א) גדול המלוה לעני יותר מן העושה צדקה:

• לדעת רבינו יונה, ניתן לראות באיסור להמנע מלהלוות סמוך לשנת השמיטה את אזהרה הכללית המתייחסת לכל זמן, בק"ו מערב שנת השמיטה. אם אדם שמפחד להפסיד כספו בערב שנת השמיטה נקרא צר עין ובליעל, ק"ו שאסור להמנע מלהלוות למי שנוזק בשאר השנים, כאשר יש סבירות גבוהה שיקבל את כספו בחזרה.

5. Сефер Ахинух, 84

Выполнение этой заповеди приносит пользу также и в том, что человек приобретает качество щедрости. Ведь нет более щедрого человека, чем тот, кто дает, не рассчитывая на возврат. А дополнительная польза заключена в том, что у человека возрастает упование на Бога. Ведь когда человек всем сердцем отдает и отказывается от своего права на все плоды своей земли, произрастающие в тот год в уделе его отцов, и так поступает он и вся его семья на протяжении всей жизни, – в таком человеке никогда не укоренится скупость, и не будет ему не доставать упования.

5. ספר החינוך מצוה פ"ד - מצות שמיטת קרקעות

ועוד יש תועלת נמצא בדבר לקנות בזה מדת הותרנות, כי אין נדיב כנותן מבלי תקוה אל הגמול. ועוד יש תועלת אחר נמצא בזה האדם שיוסיף האדם בטחון בשם ברוך הוא, כי כל המוצא עם לבבו לתת ולהפקיר לעולם כל גדולי קרקעותיו ונחלת אבותיו הגדלים בכל שנה אחת, ומלומד בכך הוא וכל המשפחה כל ימיו, לא תחזק בו לעולם מדת הכילות הרבה ולא מיעוט הבטחון.

• גם ספר החינוך מדבר על מידת הנדיבות (ותרנות) המשובחת מול מידת הכילות (קמצנות) המגונה. מצוות שמיטה היא המחנכת הגדולה, העוזרת לאדם לעקור מקורו את הכילות ולפתח בטחון בה'.

6. Сефер Ахинух, 477

Говоря о заповеди «Если ты ссужаешь деньгами...», я уже написал то, что знал о смысле заповеди седьмого года, и отмена долгов тоже связана с этим смыслом – взрастить в наших душах такие добрые качества, как щедрость и доброжелательность. Мы утверждаем в наших душах великое упование на Бога, и тогда мы способны получить благо от Владыки всего мира, включая Его благословение и милосердие. Благодаря этому мы также возводим могучую ограду и создаем железный занавес, напрочь отделяющий нас от воровства и завистливого желания обладать тем, что принадлежит другому. Мы говорим в своей душе: даже если Тора повелевает нам с приходом седьмого года оставить те деньги, которые мы дали взаймы, в руках должника, то тем более запрещено воровать и присваивать чужое имущество, и мне следует отдалиться от этих пороков на максимальное расстояние.

6. ספר החינוך מצוה תע"ז - השמטת כספים בשנה שביעית

כבר כתבתי בכסף תלוא במצות שביעית [מצוה פ"ד] מה שידעתי בשורש המצוה, ושמטת כספים גם כן אחר אותו הטעם נמשך, ללמד נפשנו במדות המעולות מדת הנדיבות ועין טוב, ונקבע בלבבנו הבטחון הגדול בשם ברוך הוא, ואז תכשר נפשנו לקבל טוב מאת אדון הכל כלול הברכה והרחמים. וגם נמצא מזה גדר חזק ומחיצה של ברזל להתרחק מאד מן הגזל ומן החמדה בכל אשר לרענו, כי נשא קל וחומר בנפשנו לאמר, אפילו הלוייתו ממוני והגיע שנת השמטה אמרה תורה להשמיט בידו המלוה, שלא לגזול ושלא לחמוס משלו לא כל שכן שראוי לי להתרחק עד הקצה האחרון.

- בקטע הזה מדגיש ספר החינוך את ענין הבטחון בה' שרוכשים על ידי שמטת כספים בנוסף למידת הנדיבות.

7. Сефер Ахинух, 478

Не лишать милости и благотворительной помощи наших братьев, сынов Израиля, и тем более, своих родных, когда мы знаем, что дела у них складываются плохо, и мы можем их поддержать – об этом сказано: «Не ожесточай свое сердце и не сжимай свою руку перед твоим нищим братом» (*Дварим 15:7*). Иными словами, пусть не возобладают над тобой такие качества, как жадность и подлость, но всегда настраивай свое сердце на щедрость и милость. И не думай, что из-за этого у тебя будет материальный ущерб. Но именно за это тебя благословит Бог. А Его благословение даже на короткий миг лучше для тебя, чем несколько сокровищниц, полных золота и серебра.

7. ספר החינוך מצוה תע"ח

שלא נמנע החסד והצדקה מאחינו בני ישראל, וכל שכן מן הקרובים. בדעתנו חולשת ענינים ויש בנו יכולת לסעדם, ועל זה נאמר [דברים ט"ו, ז'], לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך מאחיך האביון, כלומר אל תשליט עליך מדת הכילות והנבלה, אבל הכן לבבך על כל פנים במדת הנדיבות והחמלה. ואל תחשוב שיהיה לך בדבר חסרון ממונך, כי בגלל הדבר ההוא יברכך ה', ויפה לך ברכתו רגע קטן מכמה אוצרות של זהב וכסף.

8. Сефер Ахинух, 480

Не следует уклоняться от предоставления ссуды нуждающимся из опасения, что в субботний год не удастся вернуть одолженное. Именно об этом сказано (*Дварим 15:9*): «Остерегайся, чтобы в твоём сердце не было злого умысла: мол, приближается седьмой год, год отпущения...». В сборнике мидрашей *Сифри* толкуют: «Остерегайся» – запрет, «чтобы в твоём сердце не было» – тоже запрет. Иными словами, два эти запрета, посвященные одной теме, приведены один вслед за другим для усиления.

Смысл этой заповеди заключен, в частности, в том, чтобы укрепить и утвердить в наших сердцах качество щедрости и максимально отдалиться от скупости. А в мире нет более щедрого человека, чем тот, кто дает свои деньги взаймы, зная, что приближается время, когда его долг будет отменен

8. ספר החינוך מצוה ת"פ

שלא להמנע מהלוות אל הצריכים מפני פחד השמטה שלא תפקיע החוב, ועל זה נאמר [דברים ט"ו, ז'], השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה וגו'. ולשון ספרי [כאן], השמר, בלא תעשה, פן יהיה. בלא תעשה, כלומר, שאלו שני לאוין באו בזה הענין זה אחר זה לחזק.

משרשי המצוה, לחזק ולקבוע בלבבנו מדת הנדיבות ולהרחיק תכלית ההרחקה מדת הכילות, ואין נדיב בעולם כמלוה מעותיו עם היותו יודע שהזמן קרב להשמיט הלוואתו ולהפסידה ממנו אם אולי יארע בו אונס או שום מקרה שלא יוכל לתבוע הלוואתו קודם

и он утратит свою ссуду, если по какой-либо независимой от него причине не сможет взыскать свой долг до наступления седьмого года, когда отменяются все долги. И каждый, понимающий пути Торы и хоть немного постигающий ее значение, должен ясно осознавать, что тому, кто щедро дает из своего имущества нуждающимся, «прибавится еще, а тот, кто уклоняется от добрых дел, лишь понесет ущерб» (*Мишлей* 11:24). Ведь Всевышний судит человека по его делам и дает ему от Своего благословения по мере приближения человека к Нему. Скупость – это железный занавес между человеком и благословением. А щедрость – это часть самого благословения, и тот, кто поступает в соответствии с этим качеством, благословен. Пусть мудрый услышит и извлечет урок!

Законы выполнения этой заповеди кратки, и, как мне представляется, они содержатся в самом стихе Торы в соответствии с его простым смыслом.

Этот запрет относится и к мужчинам, и к женщинам, в любом месте и в любое время. Ведь и в наше время, когда отмена долгов не имеет силы закона Торы, а происходит лишь по постановлению мудрецов, тем не менее, запрещено уклоняться от предоставления ссуды нуждающимся из опасения, что в приближающийся седьмой год этот долг будет отменен. Но только в наше время его отменяют по постановлению мудрецов, а в эпоху Храма – согласно закону Торы. И тот, кто уклоняется от предоставления ссуды нуждающемуся, нарушает этот запрет.

שנת השמטה. וכל מבין דרכי התורה ומשיג לדעת אפילו מעט בחיין ערכה ידע בבירור כי המפזר מממונו אל הצריכים נוסף עוד, וחושך מיושר אך למחסור, כי השם ידין את האדם לפי מעשיו ויעניקהו מברכתו כפי התקרבו אליה, ומדת הכילות מחיצה של ברזל בינו ובין הברכה, והנדיבות חלק מחלקי הברכה ונמצא המתנהג בו שהוא בתוכה, ישמע חכם ויוסף לקח.

דיני המצוה קצרים כלולים בפשט הכתוב לפי דעתי.

ונוהג איסור זה בזכרים ונקבות, בכל מקום ובכל זמן, שאף בזמן הזה שאין שמטת כספים נוהגת מן התורה אלא מדרבנן, מכל מקום אנו מוזהרים גם כן שלא נמנע מלהלוות אל הצריך מפני פחד שנת השמטה שמשמטת, מדרבנן בזמן הזה, ומן התורה בזמן הבית. ועובר על זה ונמנע מהלוות אל הצריך מפני זה עבר על לאו.

• ספר החינוך חולק על רבינו יונה ומגביל את הלאו לערב שביעית דווקא. לדעתו, מי שנמנע מלהלוות לעני כאשר אין חשש להפסד חובו, אינו עובר על לאו אלא לקוי במידות רעות. יש בדבריו חידוש נוסף: אע"פ ששמיטה בזמן הזה מדרבנן, מי שנמנע מלהלוות בגלל שמפחד להפסיד כספו בסוף שנת השמיטה, עובר על איסור דאורייתא. ולמד כך מגמרא בגיטין:

9. Трактат Гитин, 36a

Документ «просбул», благодаря которому долг остается в силе, – это одно из постановлений, принятых мудрецом Илелем, увидевшим, что люди уклоняются от предоставления денег в долг и тем самым преступают написанное в Торе: «Остерегайся, чтобы в твоём сердце не было злого умысла и т.д.» (*Дварим* 15:9).

9. מס' גיטין ל"ו, ע"א

פרוסבול אינו משמט זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן שראה את העם שנמנעו מלהלוות זה את זה ועברו על מה שכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו'

• אם כן, הלל תיקן פרוסבול רק בגלל שבזמן הזה שמיטת כספים מדרבנן, ואע"כ, הוא סובר שמי שלא נמנע מלהלוות, עובר על מה שכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל. ייתכן שגם רבינו יונה למד מכאן שהלאו נוהג בכל השנים, לאו דווקא בערב שביעית.

• עכ"פ, לשמיטת כספים ולמצוות צדקה יש יסוד משותף - זו של מדת הנדיבות. לרבינו יונה הדגש הוא על עקירת מדות רעות ועל חינוך לוותרנות, ולספר החינוך הדגש הוא על השקפה נכונה: בטחון בה' והכרה ברורה שמפתח לאוצר הטוב הוא מדת הנדיבות.

• גם בגמרא מפורש שכל מה שנאמר לענין שמיטת הכספים, נוגע גם למצוות צדקה.

10. Трактат *Бава батра*, 10а

Рав Папа поднимался по лестнице. Его нога соскользнула, и он чуть не сорвался вниз. Сказал: «Если бы это произошло (т.е. если бы он упал и разбился насмерть), то я был бы наказан так же, как карают нарушающих Шабат и служащих идолам» (т.е. побиением камнями, ведь подлежащий этому наказанию либо падает с крыши, либо становится жертвой хищников, поскольку такая смерть подобна побиению камнями). Сказал ему Хия Бар Рав из Дифти: «Может быть ты встретил какого-нибудь нищего и не дал ему на пропитание?» Ведь мы учили в *барайте* от имени раби Йеошуа бен Корха: «Всякий, кто прячет свои глаза, чтобы не дать деньги на благотворительность, как будто поклоняется идолам». Ведь здесь написано: «Остерегайся, чтобы в твоём сердце не было злого умысла (בְּלִיעַל)» и там (где речь идет об идолопоклонстве) написано (*Дварим* 13:14): «Выступили злоумышленники (יָצְאוּ לְלַעַל)». Как там речь идет об идолопоклонстве, так и здесь это как бы идолопоклонство.

10. מס' בבא בתרא י', ע"א

רב פפא הוה סליק בדרגא אישתמיט כרעיה בעי למיפל אמר השתא כן איחייב מאן דסני לן (כאלס שתולה קללתו צמצירו) כמחלי שבתות וכעובדי עבודת כוכבים (צסקילה ולאמו מר מי שנתמייצ סקילה או נופל מן הגג או מיה דורקתו דלמי לסקילה) א"ל חייא בר רב מדפתי לרב פפא שמא עני בא לידך ולא פרנסתו דתניא רבי יהושע בן קרחה אומר כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד עבודת כוכבים כתיב הכא השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וכתיב התם יצאו אנשים בני בליעל מה להלן עבודת כוכבים אף כאן עבודת כוכבים.

• ושמא ישאל השואל: לכאורה כל מה שנאמר בתורה בענין שמיטת כספים נוגע להלוואה ולא לנתינת צדקה!?

11. Трактат *Ктубот*, 67б

Наши наставники толковали стих «...давая, давай ему в долг по мере его нужды, чего недостает ему» – речь идет о том, у кого нет своего, но он не хочет принимать благотворительность. Ему дают ссуду, а затем превращают ее в подарок (т.е. не требуют возвратить).

11. מס' כתובות ס"ז, ע"ב

ת"ר (דברים ט"ו) העבט - זה שאין לו ואינו רוצה להתפרנס שנותנים לו לשום הלוואה וחוזרין ונותנים לו לשום מתנה.

• הלוואה – היא דרך מכובדת לתת צדקה

12. Книга заповедей Рамбама

195-я заповедь – повеление **давать пожертвования бедным (цедака)**, поддерживая нуждающихся и облегчая их участь. Повеление выполнять эту заповедь повторено в различных выражениях. Сказал Он: “Если же будет нищим кто-то из твоих братьев... то открой ему свою руку” (*Дварим* 15:7-8). И сказал: “И если обеднеет брат твой, то поддержи его, пришелец он или поселенец... пусть живет брат твой с тобою” (*Ваикра* 25:35-36). И во всех этих стихах имеется в виду одно: чтобы мы снабжали наших бедняков всем необходимым и поддерживали их.

Законы, связанные с выполнением этой заповеди, разъясняются в разных местах Талмуда; большей частью, в трактатах *Ктубот* (48-50а, 66б-68а) и *Бава батра* (8-11а, 43а). И согласно нашей традиции (*Гитин* 7б), даже бедняк, сам живущий на пожертвования, обязан выполнять эту заповедь, поддерживая, пусть даже самым малым, того, кто беднее его или подобен ему.

12. ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה קצ"ה

המצוה הקצ"ה היא שצונו לעשות צדקה ולחזק החלשים ולהרחיב עליהם. וכבר בא הציווי במצוה זו במלות מתחלפות. אמר יתעלה (ראה טו ח) פתוח תפתח את ידך וכו' ואמר (בהר לה) והחזקת בו גר ותושב וכו' ואמר (שם לו) וחי אחיך עמך. והכוונה באלו הלשונות כולם אחת והיא שנעזור עניינו ונחזקם די ספקם.

וכבר התבארו משפטי מצוה זו במקומות רבים רובם בכתובות (מז - נ א, סו ב - סח א) ובתרא (ח - יא א, מג א) ובאה הקבלה (גטין ז ב לק' עמ' רפה) שאפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב במצוה זו, כלומר הצדקה, אם למי שלמטה ממנו או לדומה לו ואפילו בדבר מועט:

13. Книга заповедей Рамбама

197-я заповедь – повеление **давать займы бедному**, чтобы облегчить его долю и улучшить ход его дел. И это более обязывающее и более строгое повеление, чем заповедь о *цдаке*. Ведь не так страдает и нуждается тот, кто, унижаясь, открыто просит у людей то, что ему необходимо, как тот, кто еще не открывает своего положения. И он нуждается в помощи, чтобы его бедственное положение не обнаружилось и он не стал бы зависеть от подающих.

Повеление выполнять эту заповедь содержится в Его речении: “Если **ты ссужаешь деньгами** Мой народ, **бедняка**, который с тобой...” (*Шмот* 22:24). И сказано в Мехильте: «Все “если” в Торе – это разрешения, кроме трех случаев...”; и один из них – “Если ты ссужаешь деньгами Мой народ...”. Сказали мудрецы: “Если ты ссужаешь деньгами” – обязательное требование. И чтобы ты не засомневался: “Может быть это не обязанность, а просто разрешение?”, Тора говорит: “Дай ему займы по мере нужды его” (*Дварим* 15:8), – обязательное требование, а не разрешение».

Законы, связанные с выполнением этой заповеди, так же разъясняются в нескольких местах трактата Ктубот (48a,67b) и в трактате Бава батра (8a).

13. ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה קצ"ז

והמצוה הקצ"ז היא שצונו להלוות לעני להרחיב לו ולהקל עניינו. ומצוה זו היא היותר חזקה ויותר מחוייבת מכל מצות צדקה. כי מי שנתבזה וגלה פניו לשאול מידי האנשים אין צרות עניינו סר מעליו כמו המכוסה שירצה להעזר עד שלא יתגלה עניינו ולא יתבזה.

והציווי במצוה זו הוא אמרו יתעלה (משפטי' כב) אם כסף תלוה את עמי את העני עמך. ולשון מכילתא כל אם ואם שבתורה רשות חוץ משלשה אחד מהם אם כסף תלוה את עמי. אמרו אם כסף תלוה חובה אתה אומר חובה או אינו אלא רשות תלמוד לומר [ראה טו ה] והעבט תעביטנו חובה ולא רשות.

וכבר התבאר משפטי מצוה זו במקומות מכתובות (סז ב) ובתרא:

• לדעת הרמב"ם, גם הלואה שעומדת לפרעון בכלל מצוות צדקה

14. Раббам. Матанот аниим, 9:1 и 3

В каждом городе, где живут евреи, они обязаны назначить казначеев благотворительной кассы – людей известных и заслуживающих доверия, чтобы они обходили людей от кануна Шабата до кануна Шабата и собирали с каждого то, что он должен давать на благотворительность по своему достатку и что определили для него в качестве постоянной платы. В канун Шабата они делят эти деньги и дают каждому бедняку на пропитание, сколько достаточно на семь дней. Это и называется благотворительной кассой.

Мы никогда не видели и не слышали об еврейской общине, в которой бы не было благотворительной кассы. Что же касается благотворительной кухни (תמחוי), то есть места, где это принято делать, а есть места, где это не принято.

14. רמב"ם מתנות עניים פ"ט, הלכה א', ג'

כל עיר שיש בה ישראל חייבין להעמיד מהם גבאי צדקה אנשים ידועים ונאמנים שיהיו מחזירין על העם מערב שבת לערב שבת ולוקחין מכל אחד ואחד מה שהוא ראוי ליתן ודבר הקצוב עליו, והן מחלקין המעות מערב שבת לערב שבת ונותנין לכל עני ועני מזונות המספיקין לשבעה ימים, וזו היא הנקרא קופה.

מעולם לא ראינו ולא שמענו בקהל מישראל שאין להן קופה של צדקה, אבל תמחוי יש מקומות שנהגו בו ויש מקומות שלא נהגו בו, וגו'.

15. Раббам. Матанот аниим, 10

1. Мы обязаны выполнять заповедь о благотворительности с большей тщательностью, чем все другие предписывающие заповеди Торы. Ведь благотворительность (*цдака*) – это признак праведника (*цадик*), потомка нашего праотца Авраама, о котором сказано: «Ведь Я знаю, что он заповедует своим потомкам ...вершить милосердие (*цдака*)» (*Берешит* 18:19). Престол Израиля и истинная вера опираются на благотворительность, как сказано: «Милосердием (*би-*

15. רמב"ם מתנות עניים, פ"י

א. חייבין אנו להזהר במצות צדקה יותר מכל מצות עשה, שהצדקה סימן לצדיק זרע אברהם אבינו שנאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו לעשות צדקה, ואין כסא ישראל מתכונן ודת האמת עומדת אלא בצדקה שנאמר בצדקה תכונני, ואין ישראל נגאלין אלא בצדקה שנאמר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה.

цдака) будет утверждена» (*Йешая* 54:14). И народ Израиля удостоится окончательного избавления именно благодаря благотворительности, как сказано: «Сион будет искуплен правосудием, а вернувшиеся к нему – благотворительностью (*би-цдака*)» (*там же* 1:27).

2. Человек никогда не обеднеет из-за того, что давал на благотворительность. И не будет беды или ущерба из-за благотворительности, ведь сказано: «И дела благотворительности приведут к миру» (*там же* 32:17). К каждому, кто проявляет милосердие, будет проявлено милосердие, как сказано: «И Он проявит к тебе милосердие и смилуется над тобой, и умножит тебя» (*Дварим* 13:18). А у каждого, кто жесток и не проявляет милости, вызывает подозрение его происхождение, ведь жестокость характерна лишь для народов-идолопоклонников, как сказано: «Жестоки они и беспощадны» (*Йирмея* 50:42). А все евреи и присоединившиеся к ним – они, как братья, ведь сказано: «Вы – сыны Богу Всесильному вашему» (*Дварим* 14:1). И если уж брат не пожалеет своего брата, то кто тогда его пожалеет? На кого бедняки Израиля смотрят с надеждой? На иноверцев, которые их ненавидят и преследуют? Нет, их глаза устремлены только к своим братьям.

4. Тот, кто дает деньги бедняку, но с неприветливым лицом и не глядя на него, – даже если он дал ему тысячу золотых монет, утрачивает свою заслугу. Но нужно дать ему с приветливым лицом и с радостью, а также проявить сочувствие к его горю, как сказано: «Разве не оплакивал я страдальца? Скорбела о нищем моя душа» (*Йов* 30:25). И нужно сказать ему слова утешения и ободрения, как написано: «Сердцу вдовы приносил я радость» (*там же* 29:13).

5. Если бедняк просит у тебя, а у тебя ничего нет, обратиться к нему с умиротворяющими словами. Запрещено упрекать бедняка или кричать на него, ведь сердце его разбито и удручено, а сказано: «Разбитое и удрученное сердце Бог не отвергнет» (*Теилим* 51:19). И еще сказано: «оживлять дух смиренных и оживлять сердца удрученных» (*Йешая* 57:15). И горе тому, кто опозорил бедняка. Горе ему! Но стань бедняку отцом, помогая ему и говоря с ним, ведь сказано: «Был я отцом для нищих» (*Йов* 29:16).

6. Если человек побуждает других давать деньги на благотворительность и собирает с них, его награда больше, чем награда дающих, как написано: «А дело благотворительности ведет к совершенству (этот стих можно также истолковать так: «принуждение к благотворительности ведет к совершенству»)» (*Йешая* 32:17). О казначеях благотворительной кассы и о подобных им сказано: «Удостаивающие многих – как звезды (этот стих можно истолковать так: «побуждающие многих давать на благотворительность подобны звездам»)» (*Даниэль* 12:3).

7. Существует восемь уровней благотворительности – один выше другого. Высочайший уровень, выше которого нет – поддержать еврея, дела которого пошатнулись: подарить ему деньги или дать ссуду или пригласить его в компаньоны или найти ему работу, чтобы укрепить его положение.

ב. לעולם אין אדם מעני מן הצדקה ואין דבר רע ולא היזק נגלל בשביל הצדקה שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום, כל המרחם מרחמין עליו שנאמר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך, וכל מי שהוא אכזרי ואינו מרחם יש לחוש ליחסו, שאין האכזריות מצויה אלא בעכו"ם שנאמר אכזרי המה ולא ירחמו, וכל ישראל והנלוה עליהם כאחים הם שנאמר בנים אתם לה' אלהיכם ואם לא ירחם האח על האח מי ירחם עליו, ולמי עניי ישראל נושאין עיניהן, הלעכו"ם ששונאין אותן ורודפים אחריהן הא אין עיניהן תלויות אלא לאחיהן.

ד. כל הנותן צדקה לעני בסבר פנים רעות ופניו כבושות בקרקע אפילו נתן לו אלף זהובים אבד זכותו והפסידה, אלא נותן לו בסבר פנים יפות ובשמחה ומתאונן עמו על צרתו שנאמר אם לא בכיתי לקשה יום עגמה נפשי לאביון, ומדבר לו דברי תחנונים ונחומים שנאמר ולב אלמנה ארנין.

ה. שאל העני ממך ואין בידך כלום ליתן לו פייסהו בדברים, ואסור לגעור בעני או להגביה קולו עליו בצעקה, מפני שלבו נשבר ונדכא והרי הוא אומר לב נשבר ונדכא אלהים לא תבוזה, ואומר להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים, ואוי למי שהכלים את העני אוי לו, אלא יהיה לו כאב בין ברחמים בין בדברים שנאמר אב אנכי לאביונים.

ו. הכופה אחרים ליתן צדקה ומעשה אותן שכרו גדול משכר הנותן שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום, ועל גבאי צדקה וכיצא בהם אומר ומצדיקי הרבים ככוכבים.

ז. שמנה מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו, מעלה גדולה שאין למעלה ממנה זה המחזיק ביד ישראל שמך ונותן לו מתנה או הלואה או עושה עמו שותפות או ממציא לו מלאכה כדי לחזק את ידו עד שלא יצטרך לבריות לשאול, ועל זה נאמר והחזקת

ние и не довести до того, что ему придется просить у людей помощи. Об этом сказано: «Поддержи его, пришелец он или поселенец, и будет он жить с тобой» (*Ваикра 25:35*) – т.е. поддержи его, пока он не упал и не стал нуждаться.

8. Следующий уровень: дающий на благотворительность для бедных не знает, кому именно он дает, а бедняк не знает, от кого получил, ведь это бескорыстный поступок во имя выполнения заповеди (*ли-шма*). Например, в Храме была «комната неизвестных» – праведники скрытно приносили туда деньги, а бедняки скрытно брали оттуда на пропитание. Близок к этому уровню тот, кто вкладывает деньги в кассу благотворительности. Но вкладывать в кассу благотворительности можно только в том случае, когда известно, что ответственный за нее – надежный и мудрый человек, умеющий верно вести дела, как раби Хананья бен Терадион.

9. Более низкий уровень: дающий знает, кому он дает, а бедняк не знает, от кого получил. Например, великие мудрецы, которые тайно приходили и подкладывали деньги у дверей бедняков. Так следует поступать, и это хороший способ в случае, когда казначеи благотворительной кассы не действуют должным образом.

10. Более низкий уровень: бедняк знает от кого получил, а дающий не знает. Например, выдающиеся мудрецы заворачивали монеты в ткань, а свертки перекидывали через плечо за спину – бедняки подходили и брали, не испытывая стыда.

11. Более низкий уровень: дает ему в руку прежде, чем тот попросит.

12. Более низкий уровень: дает ему после того, как тот попросил.

13. Более низкий уровень: дает ему меньше, чем следует, с приветливым выражением на лице.

14. Более низкий уровень: дает ему с мрачным выражением лица.

15. Выдающиеся мудрецы давали мелкую монету бедняку перед каждой молитвой, а затем уже молились, ведь сказано: «В праведности (*бе-цедек*) я увижу Твой Лик (этот стих можно истолковать так: «благодаря благотворительности – *цедаке* – моя молитва будет услышана» (*Теилим 17:15*)).

בו גר ותושב וחי עמך כלומר החזק בו עד שלא יפול ויצטרך.

ח. פחות מזה הנותן צדקה לעניים ולא ידע למי נתן ולא ידע העני ממי לקח, שהרי זו מצוה לשמה, כגון לשכת חשאים שהיתה במקדש, שהיו הצדיקים נותנין בה בחשאי והעניים בני טובים מתפרנסין ממנה בחשאי, וקרוב לזה הנותן לתוך קופה של צדקה, ולא יתן אדם לתוך קופה של צדקה אלא אם כן יודע שהממונה נאמן וחכם ויודע להנהיג כשורה כר' חנניה בן תרדיון.

ט. פחות מזה שידע הנותן למי יתן ולא ידע העני ממי לקח, כגון גדולי החכמים שהיו הולכין בסתר ומשליכין המעות בפתחי העניים, וכזה ראוי לעשות ומעלה טובה היא אם אין הממונין בצדקה נוהגין כשורה.

י. פחות מזה שידע העני ממי נטל ולא ידע הנותן, כגון גדולי החכמים שהיו צוררים המעות בסדיניהן ומפשילין לאחוריהן ובאין העניים ונוטלין כדי שלא יהיה להן בושה.

יא. פחות מזה שיתן לו בידו קודם שישאל.

יב. פחות מזה שיתן לו אחר שישאל.

יג. פחות מזה שיתן לו פחות מן הראוי בסבר פנים יפות.

יד. פחות מזה שיתן לו בעצב.

טו. גדולי החכמים היו נותנין פרוטה לעני קודם כל תפלה ואחר כך מתפללין שנאמר אני בצדק אחזה פניך.

כמה נותנים לעני

16. Дварим, 15:8

Раскрой для него свою руку и давай ему в долг **по мере его нужды**.

17. Трактат *Ктубот*, 67

Наши наставники учили: для сироты, который собрался жениться, арендуют жильё, приобретают постельные принадлежности и всю необходимую ему утварь, а затем устраивают ему свадьбу, ведь сказано (*Дварим* 15:8): «По мере его нужды, чего недостает ему». «По мере его нужды» – это жильё, «чего недостает» – это кровать и стол, «ему» – это жена, ведь так и сказано: «Сделаю ему помощницу, подходящую для него» (*Берешит* 2:18). Наши наставники учили: «По мере его нужды» – тебе заповедано обеспечить его, но тебе не заповедано обогатить его. «Чего недостает ему» – предоставить даже коня, на котором он будет скакать, и раба, который будет бежать перед ним. Про мудреца Илеля рассказывают, что он приобрел скаковую лошадь для обнищавшего сына богатых родителей и раба, чтобы бежал перед ним. А однажды, когда не смогли найти раба, чтобы бежать перед ним, Илель сам бежал перед ним три мили.

16. דברים פט"ו, ח

כי פתח תפתח את ידך לו והעבט תעביטנו די מחסרו אשר יחסר לו:

17. מס' כתובות ס"ז, ע"ב

ת"ר יתום שבא לישא שוכרין לו בית ומציעין לו מטה וכל כלי תשמישו ואחר כך משיאין לו אשה שנאמר די מחסורו אשר יחסר לו. די מחסורו זה הבית אשר יחסר זה מטה ושלחן לו זו אשה וכן הוא אומר אעשה לו עזר כנגדו תנו רבנן די מחסורו אתה מצווה עליו לפרנסו ואי אתה מצווה עליו לעשרו אשר יחסר לו אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו אמרו עליו על הלל הזקן שלקח לעני בן טובים אחד סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו פעם אחת לא מצא עבד לרוץ לפניו ורץ לפניו שלשה מילין

- ממלים המיותרות "אשר יחסר לו" למדה הגמרא שמושג צורך מוגדר על פי העני, ומשתנה מאדם לאדם. ועל פי זה קבע הלל הזקן שעני בן טובים זקוק ל"סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו", והם באמת חסרים לו.
- לכאורה משמע מגמרא כאן שיחיד חייב לספק כל מחסורו של כל עני ועני, ואין חובה זו מוטלת דווקא על הציבור.

18. Трактат *Бава Батра*, 9а

Учили (в трактате *Пэа* 8:7): нищему, переходящему с места на место, дают не меньше буханки хлеба, стоящей *пундейон*, когда четыре меры пшеницы продают за монету *села*. Если же он ночует в городе, то дают ему необходимое для ночлега. Что необходимо для ночлега? Сказал рав Папа: кровать и подушка. А если он остался в городе на Субботу, ему дают пищу на три трапезы. Учили: если он обходит пороги (т.е. просит по домам), ему давать не обязаны. Один нищий, обивавший пороги, пришел к раву Папе, и тот ничего ему не дал. Сказал рав Сама Бар Йева, раву Папе: «Если мой господин не дает ему, то и другие ему не дадут, что же ему теперь – умирать?» Ответил ему: «Разве мы не учили: если он обходит пороги, то ему давать не обязаны (из благотворительной кассы, ведь ему хватит того, что он соберет по домам - *Раши*)?!». Сказал ему: мы не обязаны давать ему большой дар, но обязаны дать хоть немного.

18. מס' בבא בתרא ט', ע"א

תנן התם אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מכר בפונדיון מארבע סאין בסלע (ככל הלוקח צפונדיון כשלוקחין ארבע סאין חטוין צסלע) לן נותנין לו פרנסת לינה מאי פרנסת לינה אמר רב פפא פוריא ובי סדיא (כר) שבת נותנין לו מזון שלש סעודות תנא אם היה מחזיר על הפתחים אין נזקקין לו ההוא עניא דהוה מחזיר על הפתחים דאתא לקמיה דרב פפא לא מזדקיק ליה א"ל רב סמא בריה דרב ייבא לרב פפא אי מר לא מזדקיק ליה אינש אחרינא לא מזדקיק ליה לימות ליה? והא תניא אם היה עני המחזיר על הפתחים אין נזקקין (כס"י: לתת מעות מן הקופה אחרי שלמד לחזר על הפתחים לוי צכך) לו א"ל אין נזקקין לו למתנה מרובה אבל נזקקין לו למתנה מועטת.

19. Тосфот. Бава батра, 9а

«Ничего ему не дал» – рав Папа был казначеем и не дал ему из благотворительной кассы, поскольку учим в *барайте*: если он обходит пороги, не обязаны давать ему из благотворительной кассы. А рав Сама сказал ему: «Если господин не даст ему из благотворительной кассы на трапезу, другие тем более ему не дадут!» И в заключение он объясняет *барайту* так: не дают ему из кассы на целую трапезу, но немного дают.

19. תוספות מסכת בבא בתרא דף ט עמוד א

לא אזדקיך ליה - רב פפא גבאי היה ולא נתן לו מן הקופה כדתניא אין נותנין לו מן הקופה כיון שמחזר על הפתחים וא"ל רב סמא אי מר לא אזדקיך ליה לתת לו מן הקופה היינו כדי סעודה כ"ש שגם אחרים לא יתנו לו ומסיק הא דתניא אין נזקקין לו מן הקופה היינו כדי סעודה אבל דבר מועט יתנו לו.

• מדברי רש"י ותוספות משמע שאותו עני פנה לרב פפא בתור גבאי צדקה ולא בתור אדם פרטי. לפי זה, מסקנת הגמרא שרק במחזר על הפתחים די לו בדבר מועט, אבל אם אינו מחזר חייב לספק כל צרכו של עני – התייחסת רק ציבו, אבל לא ליחיד.

20. Рамбам. Матанот аниим, 7:7

Дают пропитание и ночлег нищим-неевреям вместе с нищими-евреями ради поддержания мира. Если нищий обходит пороги, не обязаны давать ему большой дар, но немного дают. И запрещено отправлять просящего бедняка ни с чем, но дай ему хотя бы один сушеный финик, ведь сказано: «Не вернется от тебя угнетенный с позором» (*Теулیم* 74:21).

20. רמב"ם מ"ע פ"ז הלכה ז

מפרנסין ומכסין עניי עכו"ם עם עניי ישראל מפני דרכי שלום, ועני המחזר על הפתחים אין נזקקין לו למתנה מרובה אבל נותנין לו מתנה מועטת, ואסור להחזיר את העני ששאל ריקם ואפילו אתה נותן לו גרוגרת אחת שנאמר אל ישוב דך נכלם.

• מפשטות דברי הרמב"ם נראה שהוא מדבר על כל אדם, לאו דווקא על גבאי צדקה, וא"כ כל יחיד ויחד חייב לתת די מחסורו למי שאינו מחזר על הפתחים.

21. Тур. Йорэ деа, Цедака 250

В отношении нищего, который обходит пороги, Рамбам пишет, что не обязаны давать ему большой дар, но немного дают. И запрещено отправлять просящего бедняка ни с чем, но следует дать ему хотя бы один сушеный финик, как сказано: «Не вернется от тебя угнетенный с позором». А мой господин и отец Рош писал, что не дают ему большой дар из общинной кассы, но немного дают, и очевидно, что он говорит про казначея общинной кассы. Но более логична точка зрения Рамбама: речь идет о каждом человеке – поскольку нищий обходит пороги, каждый отдельный человек не обязан обеспечивать его всем «чего ему недостает».

21. טור יורה דעה הלכות צדקה סימן רנ

ובעני המחזר על הפתחים כתב הרמב"ם אין נותנין לו מתנה מרובה אלא מתנה מועטת ואסור להחזיר העני השואל ריקם אפי' אין נותן לו אלא גרוגרת אחת שנאמר אל ישוב דך נכלם ולשוון א"א הרא"ש ז"ל אין נותנין לו מן הקופה מתנה מרובה אלא מתנה מועטת משמע דאגבאי צדקה קאי, ומסתברא כדברי הרמב"ם שעל כל אדם קאי דכיון שהוא מחזר אין האחד צריך ליתן די מחסורו:

• הטור הבין דברי הרמב"ם כפשוטם ואף הכריע כדבריו נגד דעת אביו, הרא"ש.

22. Бейт Йосеф. Йорэ деа, 250

Так пишет там Рош: если нищий обходит пороги, не обязаны давать ему **из общинной кассы** большой дар, но лишь немного. И так же считает Рамбам, ведь в отношении «большого дара» он пишет «не дают» во множественном числе,

22. בית יוסף יורה דעה סימן רנ

וכ"כ הרא"ש שם: ואם עני המחזר על הפתחים הוא אין נזקקין ליתן לו מן הקופה מתנה מרובה אלא מתנה מועטת וכו' וגם כך הוא דעת הרמב"ם ז"ל דגבי מתנה מרובה נקט אין נותנין לשון רבים לומר

чтобы подчеркнуть, что речь идет о благотворительной кассе, которая наполняется членами общины. Но по поводу того, что «запрещено отправлять просящего нищего ни с чем», Рамбам пишет: «...дай ему хотя бы один сушенный финик» – глагол стоит в форме единственного числа, ведь здесь речь идет не о благотворительной кассе, а о каждом отдельном человеке. Но Тур понял, что Рамбам придерживается другой точки зрения, которая противоречит мнению комментаторов и законоучителей. ...И еще он пишет, что, если нищий обходит пороги, каждый человек **не обязан** обеспечивать его всем, «чего ему недостает». Из этих слов можно заключить, что если нищий не обходит пороги, то один человек обязан обеспечить его всем, чего ему недостает. Но это странно! Почему бы ему не сообщить о своей нужде многим людям, чтобы все вместе обеспечили его всем необходимым?!

דמיירי בקופה שהיא נגבית משל רבים וגבי אסור להחזיר העני השואל ריקם כתב אפילו אין נותן לו אלא גרוגרת אחת לשון יחיד לומר דההיא לא מיירי בקופה אלא בכל אדם. ורבינו הפליג דעת הרמב"ם לדעת אחרת שהיא היפך המפרשים והפוסקים וכו' ועוד שכתב דכיון שהוא מחזר על הפתחים אין האחד צריך ליתן לו די מחסורו דמשמע שאם אינו מחזר על הפתחים צריך האחד לתת לו מחסורו דבר תימה הוא דלמה לא יודיע צערו לרבים ובין כולם יתנו לו די מחסורו:

- הבית יוסף חולק על הטור ואומר שאין מחלוקת בין רמב"ם לרש"י ותוספות
- דברי הטור, שאם עני אינו מחזר על הפתחים, חייב היחיד לספק לו כל מחסורו, נראים תמוהים לבית יוסף: "למה לא יודיע צערו לרבים ובין כולם יתנו לו די מחסורו".

23. Шулхан арух. Йорэ деа, 250:1

23. שו"ע יו"ד סי' ר"ג, ס"א

Сколько дают бедному? По мере его нужды, чего ему недостает. Как именно? Если он голоден, его кормят. Если он нуждается в одежде, дают одежду. Нет у него домашней утвари – приобретают для него домашнюю утварь. И если, будучи богатым, он обычно скакал на лошади, а перед ним бежал раб, но затем разорился, следует купить для него коня и раба. И так каждому – в соответствии с тем, что ему необходимо. Когда нужно дать ему хлеб, дают хлеб, тесто – дают ему тесто, кровать – дают кровать. Нужно дать ему теплый хлеб, дают теплый, остывший – дают остывший. Нужно вкладывать ему еду прямо в рот, вкладывают. Если у него нет жены, и он намерен жениться, устраивают ему свадьбу. Арендуют для него жилье, дают постельное белье и кровать, а также другую домашнюю утварь, а затем его женят. **РАМА:** по всей видимости, всё это обеспечивает казначей благотворительной кассы или вся община вместе. Но отдельный человек не обязан обеспечивать бедняка всем, чего тому недостает, а бедняк должен сообщить о своих нуждах многим людям. Но если нет многих, к кому бы бедняк мог обратиться, тогда его должен обеспечить один, если у него есть возможность.

כמה נותנין לעני, די מחסורו אשר יחסר לו. כיצד, אם היה רעב, יאכילוהו. היה צריך לכסותו, יכסוהו. אין לו כלי בית, קונה לו כלי בית. ואפילו אם היה דרכו לרכוב על סוס, ועבד לרוץ לפניו כשהיה עשיר, והעני, קונה לו סוס ועבד. וכן לכל אחד ואחד. לפי מה שצריך. הראוי לתת לו פת, נותנים לו פת. עיסה, נותנים לו עיסה. מטה, נותנים לו מטה. הראוי ליתן לו פת חמה, חמה. צונן, צונן. להאכילו לתוך פיו, מאכילין. אין לו אשה ובא לישא, משיאין לו. ושוכרים לו בית ומציעים לו מטה וכלי תשמישו, ואחר כך משיאין לו אשה. הגם: ונלאה לכל זה צנצאלי כדקה, או רצים ציחה, אצל אינן היחיד מחוייב ליתן לעני די מחסורו, אלא מודיע כערו לרצים, ואם אין רצים אללו יתן היחיד, אם ידו משגת. (צ"י ודלא כתשמעות הטור, וכמו שנתבאר סימן רמ"ט).

- הרמ"א פוסק כדעת בית יוסף, שאין על היחיד חיוב "די מחסורו" כלל.

24. Бах. Йорэ деа, 250

24. ב"ח יודה דעה סימן רג

По моему скромному мнению, Тур прав: он верно понял Рамбама, а не автор книги Бейт Йосеф, который оспаривал его (Тура) мнение. ...Но с законодательным решением составителей *Тосафот* и Роша, по которому казначей не дает

וכן נראה לפענ"ד עיקר כדברי רבינו שהבין דברי הרמב"ם על נכון ודלא כב"י שהשיג על רבינו וכו', מיהו הפסק שפסקו התוספות והרא"ש דבמחזור על הפתחים אין הגבאי נותן לו מן הקופה מתנה מרובה

обходящему пороги из благотворительной кассы большой дар, а только немного, – с этим согласны и Рамбам, и Тур, и это верный закон. Однако они (Рамбам и Тур) считают, что это относится и к каждому человеку, и даже большой богач не обязан давать обходящему пороги большой дар, а только немного. Но другим бедным (которые не обивают пороги) следует предоставлять даже большие дары, если у дающего есть такая возможность. ...И именно так определен закон – по мнению Рамбама и Тура.

אלא מתנה מועטת מודה בה גם הרמב"ם ורבינו שדין אמת הוא אלא שסבירא להו דאף על כל אדם קאי דאפילו עשיר מופלג אין נזקקין לזה שמחזור על הפתחים למתנה מרובה אלא למתנה מועטת ולאפוקי שאר עניים דנזקקין להם אף למתנה מרובה אם יד הנותן משגת וכו' והכי נקטינן כהרמב"ם ורבינו:

• ב"ח מסכים עם הטור בפירוש דברי הרמב"ם וכך הוא פוסק להלכה, שכל אדם שידו משגת מצווה לתת לעני כל מחסורו, בתנאי שאינו מחזור על הפתחים.

25. Беур АГРА. *Йорэ деа*, 250:3

«По всей видимости, всё...» - Бах оспаривает это (т.е. законодательное решение РАМА), опираясь на то, что рассказано о Илеле (ведь, он в качестве частного человека обеспечил разорившегося богача всем необходимым – даже конем и рабом).

25. ביאור הגר"א יורה דעה ר"נ ס"ק ג

ונראה דכ"ז כו'. וב"ח חלק ע"ז ממש"ש אמרו על הלל כו'

• הגר"א בביאורו, נראה שהסכים עם הב"ח להלכה.

26. Арух ашулхан. *Йорэ деа*, 250:4

Наш наставник РАМА в первом параграфе написал: «По всей видимости, всё это обеспечивает казначей благотворительной кассы или вся община вместе. Но отдельный человек не обязан обеспечивать бедняка всем, чего тому недостает, а бедняк должен сообщить о своих нуждах многим людям. Но если нет многих, к кому бы бедняк мог обратиться, тогда его должен обеспечить один, если у него есть возможность». Его слова, с какой стороны ни посмотреть, непонятны. Если у одного есть возможность – например, он очень богат, а бедняков мало, и он может обеспечить всех их тем, в чем они нуждаются – почему же он не обязан? Ведь заповедь о благотворительности возложена на каждого еврея, как это объяснено в Торе и как написано в начале главы 249 (Шулхан-аруха). А если нет возможности, то и казначей, и все вместе не обязаны – если у всех нет возможности. Например, когда бедняков много, а богатых мало, как это, из-за наших грехов, происходит в наше время, и как было во многих поколениях до нас. Разве возможно (в таких условиях) обеспечить бедняков всем, что им недостает? (Поэтому) обязаны давать не более десятой или пятой части (от своего дохода), как указано в начале главы 249.

26. ערוך השולחן יורה דעה רנ סע"ד

וכתב רבינו הרמ"א בסעי' א' ונראה דכל זה בגבאי צדקה או רבים ביחד אבל אין היחיד מחוייב ליתן לעני די מחסורו אלא מודיע צערו לרבים ואם אין רבים אצלו יתן לו היחיד אם ידו משגת עכ"ל ואינו מובן כלל דממ"נ אם יד היחיד משגת כגון שהוא עשיר מופלג ועניים מועטים שיכול למלאות לכולם די מחסורם למה אינו מחוייב הלא מצות הצדקה הוא על כל אחד מישראל כמפורש בתורה וכמ"ש ריש סי' רמ"ט ואם אין היד משגת אפילו הגבאי פטור והרבים פטורים אם אין יד כולם משגת כגון שהעניים מרובים ועשירים מועטים כמו בעוה"ר בזמנינו זה וכן בדורות הרבה שלפנינו האם אפשר למלאות די מחסורו ואינם מחוייבים רק במעשר או חומש כפי מ"ש בר"ס רמ"ט

• בזמן שעניים מרובים ועשירים מועטים, ואין יד עשיר משגת למלאות כל מחסורם של עניים, לכל הדעות, נותן רק מעשר או חומש. מנין באו שעורים אלה?

27. Трактаг Санэдрин, 64б

А разве мудрецы не толкуют слово «у тебя» (Раши: как предостережение о самом себе)? А ведь учили в мишне (Бава меция 33а): «Его находка и находка его отца – прежде он должен возвратить свою» - и объясняют, почему: Сказал рав Йеуда: Тора говорит: «Но У ТЕБЯ не должно быть нищего» (т.е. в первую очередь позаботься о себе, чтобы ты не стал нищим) – **позаботься о себе прежде, чем обо всех других.** Гемара отвергает это доказательство, поскольку там этот вывод сделан не из слова «у тебя», а из слова *эфес* («но ...не должно»). Раши: Если бы этот стих не подразумевал запрета, а был бы лишь обещанием того, что среди евреев не будет нищих, следовало бы написать «У тебя не будет нищего». А поскольку написано эфес – «но ...не должно», это является предостережением: смотри, чтобы ты сам не стал нищим» (т.е. предоставляя благотворительную помощь другим, позаботься в первую очередь о том, чтобы ты сам не обнищал и не стал бы нуждаться в помощи). А само слово эфес подразумевает «завершение» и «отсутствие».

27. מס' סנהדרין ס"ד, ע"ב

ורבנן לא דרשי בך (רש"י: לאזהרה, למשמע מינה אזהרת עצמו)? והתנן אבידתו ואבידת אביו שלו קודמת ואמרין מאי טעמא ואמר רב יהודה אמר קרא אפס כי לא יהיה בך אביון (הזהר בעצמך שלא תצא לידי עניות) שלו קודמת לשל כל אדם והתם מ"אפס" (דאי לאו לאזהרה אתא חלא להצטחה שמצטיחס שלא יהיה בהם אציונים, נכתוב לא יהיה בך אציון! מדכתיב אפס - לאזהרה אתא, כלומר: אפס וחלל וכלה עניות מתה, אפס לשון חללה וכליה, כמו כי אפס כסף).

• אסור לאדם לגרום לכך שיבא לידי עניות

28. Дварим, 15:4

Но у тебя не должно быть нищего, ибо Бог благословит тебя в стране, которую твой Бог дает тебе в удел, чтобы ты овладел ею.

28. דברים פט"ו, פ"ד

אפס כי לא יהיה בך אביון כי ברך יברכך יקוק בארץ אשר יקוק אלהיך נתן לך נחלה לרשתה:

29. Трактаг Ктубот, 50а

Сказал раби Ила: в Уше постановили, что раздающий деньги (бедным) не должен раздавать больше пятой части (своего имущества, чтобы он сам не стал нуждаться в помощи других). И так же учили в *барайте*: раздающий деньги не должен раздавать больше пятой части, чтобы он сам не стал нуждаться в помощи от других. Был случай, когда один хотел раздать более пятой части, но ему не дал его друг. Кто этот друг? Раби Йешевав. А некоторые говорят, что это раби Йешевав (собирался раздать более пятой части), а ему не дал друг. Кто этот друг? Раби Акива. Сказал рав Нахман, а по другой версии рав Аха бар Яков: «Из какого стиха это учат? Из стиха «И от всего, что Ты мне дашь, я отделию десятину (*асер аасрену*)» – (двукратное повторение «асер аасрену» указывает на то, что речь идет о двух десятинах, а вместе это – пятая часть). Но ведь второе отделение десятины не равно первому?! (ведь если отделили десятину, то осталось только девять частей, и если вновь отделить от них десятину, она окажется меньше первой, и вместе они будут меньше, чем пятая часть от целого). Сказал рав Аши: слово *аасрену* подразумевает, что второе отделение будет равно первому (поскольку написано не *асер аасер*, а *асрену*, подразумевается «отделю как в первый раз», т.е. второе отделение десятины должно быть равно первому).

29. מס' כתובות דף נ', ע"א

א"ר אילעא באושא התקינו המבזבו (לעניים) אל יבזבו יותר מחומש (שצנכסיו שלא יטוך לצרות) תניא נמי הכי המבזבו אל יבזבו יותר מחומש שמא יצטרך לבריות ומעשה באחד שבקש לבזבו [יותר מחומש] ולא הניח לו חבירו ומנו רבי ישבב ואמרי לה רבי ישבב ולא הניחו חבירו ומנו רבי עקיבא. אמר רב נחמן ואיתימא רב אחא בר יעקב מאי קרא וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך (שני עישורין הוו להו חומש) והא לא דמי עישורא בתרא לעישורא קמא (דכי שקלת לקמא פשו להו ט' וכי הדרת מדלית מעשר דידהו לאו כי קמא הוא ואין כאן חומש צשניהם) אמר רב אשי אעשרנו לבתרא כי קמא (מדלל כתיב עשר אעשר לך הכי קאמר אעשרנו כראשון כלומר מעשר שני יהא כראשון).

30. Тосфот, там же

«Не должен раздавать больше пятой части» – в Иерусалимском Талмуде объяснено, что первый раз он может растратить пятую часть (от своего имущества), а затем из года в год давать пятую часть от прибыли.

30. תוספות שם

אל יבזבו יותר מחומש - מפרש בירושלמי שפעם ראשונה יכול לבזבו חומש ומכאן ואילך בכל שנה ושנה יתן חומש הריוח.

- באושא התקינו שלא יתן אדם לצדקה יותר מחומש (שנה ראשונה חומש נכסיו, ובהמשך - חומש מן הרווח). למה דווקא חומש? נראה שחז"ל שיערו שבכך לא יבא לידי עניות, והפסוק "עשר אעשרנו" - אסמכתא.
- עכ"פ יוצא ששעור "די מחסורו" שקבעה תורה - הוא רק בתנאי שבכך לא יבא לידי עניות, ואחרי תקנת אושה עומד שעור זה על חומש.

31. ТрактаТ Бава меция, 31б

«Ты должен дать, дай ему» (*Дварим* 15:10) – отсюда следуют, что дают большой дар. А откуда известно, что дают и немного (**Раши**: если нет возможности дать большой дар)? В Торе сказано: «Ты должен дать, дай ему» – в любом случае.

31. מס' בבא מציעא ל"א, ע"ב

נתן נתן אין לי אלא מתנה מרובה מתנה מועטת מנין (רש"י: אס אי אפשר לך ליתן מתנה מרובה) תלמוד לומר נתן נתן מכל מקום.

- גם מי שאין בידו לתת "די מחסורו" כפשוטו, מ"מ מקיים מצוות צדקה במתנה מועטת

32. Рамбам. Матанот аниим, 7:1-5

Предписывающая заповедь – оказывать благотворительную помощь бедным – столько, сколько следует дать конкретному бедняку, если у дающего есть возможность, как сказано (*Дварим* 15:8): «Раскрой для него свою руку». И сказано (*Ваикра* 25:35): «Поддержи его, пришелец он или поселенец, и будет он жить с тобой». И сказано (*там же* 25:36): «Пусть живет твой брат с тобою». А каждый, кто видит просящего бедняка, но отводит от него глаза и не дает ему *цедату*, преступает запретительную заповедь Торы, как сказано (*Дварим* 15:7): «Не ожесточай свое сердце и не сжимай свою руку перед твоим нищим братом». В соответствии с тем, что бедняку недостает, тебе заповедано дать ему. Если у него нет одежды, его одевают. Если у него нет домашней утвари, для него приобретают. Если у него нет жены, его женят. А если это женщина, то выдают ее замуж. Даже если этот бедняк (прежде был богат) и привык скакать на коне и чтобы перед ним бежал раб, а затем он обеднел и разорился – для него приобретают коня, чтобы он мог на нем скакать, и раба, чтобы он бежал перед ним, ведь сказано: «По мере его нужды, чего недостает ему». Тебе заповедано восполнить ему, чего ему недостает, однако не заповедано обогатить его. ...Если бедняк просит то, в чем нуждается, но у дающего нет возможности (обеспечить бедняка всем необходимым), пусть даст ему, сколько может. Сколько? Не более пятой доли от своего имущества – это оптимальное выполнение заповеди. Одна десятая от своего имущества – средний путь. Меньше этого – скардность. И никогда не следует уклоняться от того, чтобы давать хотя бы треть ше-

32. רמב"ם מ"ע פ"ז הלכה א' - ה'

מצות עשה ליתן צדקה לעניים כפי מה שראוי לעני, אם היתה יד הנותן משגת, שנאמר פתוח תפתח את ירך לו ונאמר והחזקת בו גר ותושב וחי עמך ונאמר וחי אחיך עמך, וכל הראאה עני מבקש והעלים עיניו ממנו ולא נתן לו צדקה עבר בלא תעשה שנאמר לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך מאחריך האביון. לפי מה שחסר העני אתה מצווה ליתן לו, אם אין לו כסות מכסים אותו, אם אין לו כלי בית קונין לו, אם אין לו אשה משיאין אותו, ואם היתה אשה משיאין אותה לאיש, אפילו היה דרכו של זה העני לרכוב על הסוס ועבד רץ לפניו והעני וירד מנכסיו קונין לו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו שנאמר די מחסורו אשר יחסר לו, ומצווה אתה להשלים חסרונו ואין אתה מצווה לעשרו וכו'. בא העני ושאל די מחסורו ואין יד הנותן משגת נותן לו כפי השגת ידו וכמה עד חמישית נכסיו מצוה מן המובחר, ואחד מעשרה בנכסיו בינוני, פחות מכאן עין רעה, ולעולם לא ימנע עצמו משלישית השקל בשנה, וכל הנותן פחות מזה לא קיים מצוה, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן צדקה לאחר.

келя в год. А дающий меньше этого не выполняет заповеди. И даже нищий, который живет на деньги от благотворительности, обязан давать цдаку другому нуждающемуся.

• הרמב"ם פוסק בהלכה ה' שמי שידו משגת חייב לתת "די מחסורו" כפשוטו, ורק מי שאין ידו משגת יוצא בנתינת מעשר או חומש. ומה עם תקנת אושה, שלא יבזבז יותר מחומש? לכאורה נראה שרמב"ם מתעלם ממנה לגמרי!

33. Арух ашулхан. Йорэ деа, 249:3

Обязанность благотворительности приведена в Торе в нескольких местах: «И если обеднеет брат твой... то поддержи его, ...и будет он жить с тобой» (*Ваикра* 25:35), «Раскрой для него свою руку, и давай ему ...по мере его нужды, чего недостает ему» (*Дварим* 15:8), «Не ожесточай свое сердце и не сжимай свою руку перед твоим нищим братом» (*там же* 15:7). Отсюда можно заключить, сколько следует давать нищему, ведь написано: «по мере его нужды, чего недостает ему». Однако, понятно, что Тора не заповедует отдавать бедным всё свое имущество, чтобы самому остаться нищим, но пути Торы – «пути приятные» (*Мишлей* 3:7). И действительно, когда евреи жили в Земле Израиля, их положение было хорошим и бедняков было мало, можно было воплощать слова «по мере его нужды». Но после того как мы были изгнаны из своей страны, бедных стало больше, а богатых стало мало, и даже если богатые раздадут все свои деньги, этого будет недостаточно, чтобы дать каждому бедняку «по мере его нужды». Поэтому мудрецы установили, что следует давать десятую или пятую часть, но не больше. Ведь необходимо провести границу, как сказал Рава в трактате *Таанит* (20б): «Я на все готов, кроме того, чтобы открыть двери своего дома и сказать: «Всекий, кто нуждается, пусть придет и ест» – слишком велико воинство Мехозы (это название города, в котором жил Рава), т.е. там столько нищих, что они сразу проедят все его имущество.

• א"כ אחר תקנת אושה, "די מחסורו" פירושו – פחות מחומש, וכך אפשר לפרש בדעת הרמב"ם.

34. Шулхан арух. Йорэ деа, 249:1

Сколько следует давать? Если есть возможность, нужно дать, сколько бедным необходимо. Если нет такой возможности, следует давать не более пятой доли от своего имущества – это оптимальное выполнение заповеди. Одна десятая от своего имущества – средний путь. Меньше этого – скардность. А эту пятую часть в первый год дают от основного имущества, а затем – пятую часть от дохода каждого года. РАМА: не следует раздавать больше пятой части, чтобы самому не стать нуждающимся в помощи других. Но это именно при жизни, однако в час смерти он может отдать на нужды благотворительности всё, что пожелает.

33. ערוך השולחן יורה דעה רמט סע"ג

והחיוב מצדקה מפורש בתורה בכמה פסוקים וכי ימוך אחיך והחזקת בו וחי אחיך עמך פתוח תפתח את ידך לו וגו' די מחסורו אשר יחסר לו לא תאמץ את לבבך ולא תקפוך את ידך מאחיק האביון והשיעור מזה כמה שהאביון צריך כדכתיב די מחסורו אשר יחסר לו. אמנם הדבר מובן שלא תצוה התורה ליתן כל מה שיש לו לעניים והוא ישאר עני ודרכיה דרכי נועם ובאמת בזמן שהיו ישראל בארץ והיה מצבם טוב ועניים היו מועטים היו יכולין לקיים די מחסורו וגו' אבל כשגלינו מארצנו ועניים נתרבו ועשירים נתמעטו ואם אפילו יחלקו העשירים כל מעותיהם לא יספיקו להשלים לכל העניים די מחסורם לכן תקנו חכמים מעשר וחומש ולא יותר דבהכרח לתת גבול וכמו שאמר רבא בתענית (כ ב) כולהו מצינא לבר מהא לפתוח הפתח ולומר כל דצריך ייתי ויכול משום דנפיש חילי דמחזא שהרבה עניים יש שם וקא מכליא קרנא ע"ש:

34. שו"ע יו"ד סי' רמ"ט סעיף א

שיעור נתינתה, אם ידו משגת יתן כפי צורך העניים. ואם אין ידו משגת כל כך, יתן עד חומש נכסיו, מצוה מן המובהק; ואחד מעשרה, מדה בינונית; פחות מכאן, עין רעה. וחומש זה שאמר, שנה ראשונה מהקרבן, מכאן ואילך חומש שהריח בכל שנה. הגב: ואל יבזבז אלם יותר מחומש, שלא יטוּך לזכויות. (צ"י צ"ס הגמרא פ' נערה שנתפתתה) ודוקא כל ימי חייו, אבל בשעת מותו יכול אלם ליתן לזקה כל מה שילכה.

- לכאורה, המחבר פסק כפשטות דברי הרמב"ם, שבידו משגת יתן יותר מחומש, והרמ"א חולק עליו.
- הנה ידוע שבפירוש המשניות (פאה, א', א') כתב הרמב"ם שאינו ניצל מעוון אם לא נותן חומש, ויכול גם לתת יותר מחומש למידת חסידות (ולא כמו שסובר ביד החזקה שחומש זה רק עין טובה ומידת חסידות). וביארו האחרונים שבפירוש המשניות איירי בדבקימי עניים לפניו, וכך נקט גם הגר"א דבקימי עניים אינו מקיים מצוות צדקה אם נותן פחות מחומש. גם החפץ חיים באהבת חסד חושש לשיטת הגר"א, שבנזדמן לו עני, חייב לתת לו די מחסורו עד חומש.

35. Игрот Моше. Йорэ деа, 1, 143

Является ли принятое в Уше постановление о том, что не раздают больше пятой части, запретом или это только добрый совет? Из слов Гемары следует, что это запрет. Ведь в трактате *Ктубот* (67) мудрецы оспаривают решение Мар-Уквы раздать в час смерти половину своего имущества, и при этом они опираются на это постановление: не растрачивают больше пятой части. И если бы это было только добрым советом, то понятно, что он бы не имел отношения к моменту смерти. Но если это запрет, то оспаривающий, вероятно, считал, что запрет относится ко всем ситуациям. А Гемара ответила (на его возражение), что мудрецы не запретили в тех случаях, когда отсутствует смысл запрета (чтобы дающий не разорился). А в сборнике "Шита мекубецет", в комментарии к этому месту, объяснено, что есть мицва давать и больше пятой части, если деньги идут на изучение Торы. Рамбам приводит постановление не растрачивать больше пятой доли лишь в заключительном разделе законов об оценке стоимости посвященного в дар Храму, а не в главе о законах благотворительности («Дары бедным»). А из текста Шулхан-аруха явно следует, что, если у дающего есть возможность, он обязан давать в соответствии с нуждами бедняков, даже если на это придется потратить более пятой части. Очевидно, составитель Шулхан-аруха трактует мнение Рамбама так: поскольку, согласно закону Торы, следует давать по потребностям бедняков, мудрецы не запретили (давать больше пятой доли) на нужды благотворительности и не дали даже совет (ограничиться пятой долей), запретили только посвящать (более пятой части) Храму. А когда раби Акива не дал раби Йешеву растрачивать больше пятой части (как рассказано в трактате *Ктубот*, 50), это произошло лишь потому, что раби Йешев не был достаточно богат. Однако РАМА, написавший в законах о благотворительности: «не следует раздавать больше пятой части», оспаривает мнение Шулхан-аруха и считает, что это запрещено, как это ясно из истории с Мар-Уквой. Точка зрения Рамбама и составителя Шулхан-аруха требует дополнительного анализа, но, во всяком случае, в практической плоскости не следует раздавать более пятой части, кроме случаев, когда существует угроза человеческой жизни (например, деньги требуются на лечение опасно больного).

35. שו"ת אגרות משה יורה דעה ח"א קמג

ובדבר אם תקנת אושא שאל יבזבו יותר מחומש הוא איסור או רק עצה טובה, הנה מלשון הגמ' משמע שאסור דהא מקשה בכתובות דף ס"ז על מר עוקבא שחילק בשעת מיתתו פלגא מנכסיו מהא דאל יבזבו יותר מחומש ואם רק עצה טובה היה פשוט שאין שייך זה לאחר מיתה, אבל אם הוא איסור היה סבור המקשה שלא פלוג ותירץ שמ"מ לא תקנו היכא דלא שייך הטעם. אבל בשטה מקובצת שם משמע לפי שמפרש המדרש דיש מצוה אף ביותר מחומש באם הוא לתלמוד תורה עיין שם. והנה לא כתב הרמב"ם הדין דאל יבזבו יותר מחומש אלא בסוף הלכות ערכין ולא בצדקה בהלכות מתנות עניים ובשו"ע מפורש שהמחבר סובר דבידו משגת מחוייב ליתן כפי צורך העניים אף שהוא יותר מחומש משמע שסובר בדעת הרמב"ם שכיון שדין התורה הוא שיתן כפי צורך העניים לא תקנו רבנן לאסור וגם לא לעצה טובה בצדקה רק להקדיש אסרו. ומה שבדף נ' [כתובות] איתא ולא הניחו ר"ע לבזבו הוא מחמת שר' ישבב לא היתה ידו משגת. עכ"פ הרמ"א שכתב ואל יבזבו יותר מחומש בצדקה פליג וסובר שאסור וכדמוכח מהא דמר עוקבא ודעת הרמב"ם והמחבר צ"ע. עכ"פ למעשה אין לבזבו יותר מחומש אם לא לחשוש פקוח נפש.

- הגר"מ פיינשטיין מסביר שהמחבר למד בדעת הרמב"ם שחז"ל לא אסרו לתת יותר מחומש במקום שיכול לקיים מצוות צדקה דאורייתא כפשוטה, והרמ"א חולק עליו וסובר שגם בכה"ג אסור.
- למעשה פסק הגר"מ פיינשטיין שאין לתת יותר מחומש, פרט לפקוח נפש או בשעת המיתה או להחזקת תלמוד תורה, כדברי שיטה מקובצת.